

ÇAĞDAŞ BİR ANLATI: KANLI KOCA OĞLU KAN TURALI BOYU*

Un Récit Contemporain: Fils de Kanlı Koca Kan Turalı

Prof. Dr. Ayşe EZİLER KIRAN**

ÖZ

Bu çalışmada önce Dede Korkut hikâyelerinden “Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu” başlıklı anlatının günümüz modern anlatılara benzerliği yazınbilim yöntemleriyle açıklanmıştır. Bu bağlamda yazar, anlatıcı, kurgusal anlatıcı ve kahramanlardan yola çıkarak, söz konusu anlatıların masal, destan ve öykü özellikleri taşıdığı gösterilmiştir. Aynı çerçevede söyleşimlilik (fr. dialogisme) ve çoksesliliğin anlatıya derinlik kazandırdığı belirtilmiştir. İkinci aşamada anlatı, göstergebilim yöntemleriyle çözümlenmiş, öncelikle söylemsel düzlem ele alınmıştır. Anlatının en önemli öğelerinden biri olan uzam, kurumsal ve kamusal olmayan çevre-uzam özelliğiyle çağdaş anlatıları anımsatan bir zaman boşluğu gözlemlenmiştir. Kahramanlar önce kadın ve erkek olarak ayrılmış, sonra karşıtlık ve benzerlik ilişkileri sergilenmiştir. Bunun sonucunda Hristiyan kız ile Müslüman babanın, Hristiyan baba ile Müslüman oğulun benzeştiği saptanmıştır. Bu düzlemin bileşeni olan anlamsal söylemde “din”, “sarı”, “birleşme” ve “ölüm” motifleri saptanmıştır. Anlatısal düzlemde kahramanlar birer eyleyen olarak incelenmiş, işlevleri belirlenmiştir. Baba, bağımsız bir gönderen ve yardımcı; oğul bağımlı bir özne; Selcen bağımsız bir arzu nesnesi; Selcen’in babası tekür, bağımlı bir engelleyici olarak ortaya çıkmıştır. Bu düzlemin anlamsal bileşeninde eyleyenlerin bağlı oldukları kipliklerle “bedensel güç” ve “yardım” gibi yeni izlekler belirlenmiştir. Söylemsel düzlemin “birleşme” ve “ölüm” motifleri izlekleşerek (fr. thématization) anlatısal anlam katmanına çıkmışlardır. Kipliklerden “güç”, “bedensel güç” ve “ölüm” ile birleşmiştir; öte yandan, “bilgi”nin derin anlamda örtülü olarak bulunması, yaşlı kişilere uygun görülmesi de bilgi/güç eksenini oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Oğuzname, söyleşimlilik, çokseslilik, anlatıcı, göstergebilim

RÉSUMÉ

Dans ce travail, un des Contes de Dede Korkut, intitulé “Fils de Kanlı Koca, Kan Turalı” a été étudié par les méthodes de la poétique afin de montrer ses ressemblances avec les récits contemporains. Dans ce contexte, à partir des notions comme auteur, narrateur, narrateur fictif et personnage nous avons essayé de montrer dans ce récit les particularités communes du conte, de l'épopée et de la nouvelle. Au niveau textuel, le dialogisme et la polyphonie qui accordent une dimension au récit sont observés. Dans la deuxième étape, le récit a été analysé par les méthodes sémiotiques. Premièrement le niveau discursif a été abordé à partir de ses composants. L'espace paratopique qui n'est ni publique ni institutionnelle accorde à ce récit une dimension contemporaine. Le temps est tout simplement exprimé par sept jours et dans le reste du récit le vide temporel règne comme s'il s'agissait d'un conte. Les personnages sont divisés d'abord en deux, comme femmes et hommes et ensuite les ressemblances et dissemblances sont présentées. On déduit des ressemblances entre le père musulman et la jeune fille chrétienne et entre le fils musulman et le père chrétien, malgré les différences culturelles. Dans le constituant du niveau discursif, la sémantique discursive, on remarque les motifs comme “religion musulmane”, “jaune”, “union” et “mort”. Au niveau de la syntaxe narrative les personnages sont étudiés comme des actants par leurs fonctions. Alors que le père Kanlı Koca est à fois un destinataire et un adjuvant indépendant, le fils Kan Turalı est un sujet dépendant. Quant à Selcen, elle est l'objet de désir indépendant du fils et son adjuvant; le père de Selcen, chef chrétien de Tirabuzon apparaît comme un opposant dépendant. Dans le constituant de ce niveau, la syntaxe sémantique les modalités des actants révèlent deux nouveaux thèmes: “force corporelle” et “aide”. Parmi les motifs de la sémantique discursive seuls les motifs “union” et “mort” sont thématisés. La modalité “pouvoir” s'unit avec la “force corporelle” et la “mort”. Or, le “savoir” dissimulé dans la sémantique profonde, attribué au personnage âgé, définit l'axe du savoir/ pouvoir

Mots-clés

Oğuzname, dialogisme, polyphonie, narrateur, sémiotique

* Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Fransız Dili Eğitimi Anabilim, Ankara/Türkiye, aysek@hacettepe.edu.tr

** Bu çözümlemede, Türkçesinin daha kolay yazılması ve okunması nedeniyle Adnan Binyazar'ın günümüz Türkçesine büyük bir sadakatle aktardığı metin kullanılmıştır.

Giriş

On iki anlatıdan oluşan *Dede Korkut Oğuznameleri*'nin¹ XV. Yüzyılın ortalarında ya da ikinci yarısında yazıya geçirildiği tahmin edilmektedir (Ergin 1994: 56). Günümüz yazınbilim yöntem ve araçlarıyla incelendiğinde Oğuznamelerin son derece çağdaş, yalın ve çok katmanlı oldukları görülmektedir. Bu çalışmada 6. Oğuzname, “Kânlı Koca Oğlu Turalı Boy”u (Ergin 1994: 184-198, Binyazar 2013: 210-225, Tezcan, Boeschoten 2012: 124-138) göstergebilimin yöntem ve araçlarıyla çözümlenmeye çalışılacaktır. Bu anlatı hem diğerleriyle² ortak özellikler göstermekte, hem de dikkat çekici farklılıklarla diğerlerinden ayrılmaktadır.

Metinsel Özellikler

Yazar, Anlatıcı ve Kahraman

Farsça Oğuznamelerde konu edilen Korkut “sözü geçen”, gerçek “bir devlet müşariviri”dir (Ergin 1994: 35). Ancak bu kişinin Oğuznamelerin yazarı olmadığı saptanmış olduğu için bugün yazarının bilinmediği söylenebilir; biçim ve izlekler bu anlatıların tek bir yazarın (ya da belli bir anlatıcı gruplarının) kaleminden çıktığını, bir bütünün parçası olduğunu gösterse de yazarın “her hikâyeyi” (Ergin 1994: 25) ayrı ayrı işlediği izlenimini vermektedir.

Hikâyeyi anlatan metin kesiti aynı kişi olan ya Korkut Ata ya da Dede Korkut'tur. Ancak bu öykünün sonunda olduğu gibi “Dedem Korkut³ gelip kopuz çalarak yiğitleri kutladı” (Binyazar 2013: 225) sözcesindeki iye-lik eki (-m) dikkate alındığında, Dede Korkut'un sözünü aktaran bir “meçhul sanatkârın” (Ergin 1994: 25) varlığı

düşünülebilir. Dede Korkut'un kimi anlatılarda ikinci derecede bir kahraman olması da bu düşünceyi doğrular gibidir. Yazar ile anlatıcının aynı olması, yazarın kendi adıyla kurmacanın (Dede Korkut = Dede Korkut) evrenine girmesi kurgusal bir özyaşamöyküsel anlatıyı işaret eder (Patron 2009: 91). Dede Korkut'un da “akıl hocalığı, keramet sahibi olması (...) güzel sözler söylemesi, Dede Korkut kitabındaki özelliklerinin baştanbaca aynıdır” (Ergin 1994: 35) saptaması ve kurgu evreni içinde bir “yazar imgesi” (Maingueneau 2009: 2) yaratıldığı görüşü bu yaklaşıma katkıda bulunmaktadır. Oğuznamelerin kurgusal özellikleri de dikkate alındığında karşımızda kurgusal-özyaşamöyküsel bir anlatı bulunduğu söylenebilir. Bilindiği gibi bu tür anlatıcılar çağdaş roman ve öykünün başlıca özelliklerinden biri olarak görülmektedir.

Eğer Dede Korkut sözü edilen bir “devlet müşaviri” olarak bu oğuznameleri yazan kişi değilse, “meçhul sanatkâr” ile anlatıcı aynı değilse (Meçhul sanatkar ≠ Anlatıcı, Dede Korkut) tümüyle kurgu evrenine girilmekte; Dede Korkut da hem bu evrenin kurgusal kahramanlarından biri, hem de gerçek bir kişi olmaktadır. Bu biçim oyunu da yazarın muzipliği kadar yaratıcılığını da göstermektedir.

Oğuznameler barındırdığı olağanüstü kahraman (Azrailin ete kemiğe bürünmesi, “Duha Koca oğlu Deli Dumrul Boyu”; Depegöz, “Basat'ın Depegöz'ü Öldürdüğü Boyu”) ve olaylarla (Turalı'nın boğa, aslan ve deveyi arka arkaya öldürmesi) masalsı kahramanların üstün başarıları ile de destansı özellikler taşımaktadırlar.

Masalı öyküden ayıran başlıca öykü özellikleri kahramanlarının adlarının olması, ruhsal durumlarının çözümlenmesi, dış görünüşlerinin betimlenmesi, gerçeğe benzerliği ve zamanuzam ilişkilerinin sıkı bir biçimde kurulmasıdır. Üçüncü özellik dışındaki tüm öykü özellikleri bu destanda çok güçlü olmasa da bulunmaktadır. Bu özellikleriyle destanların XIX. yüzyılda altın çağını yaşayan öykü türüne yaklaştığı söylenebilir. Destan, masal ve öykünün değişik özelliklerini taşıyan bu yapıtları anlatıyı çok yalın bir biçimde tanımlayan Greimas ve Courtés'i, izleyerek çözümlenmeye çalışacağız: "Eylemlerde bulunan kahramanları içeren söylem" (Greimas, Courtés 1979: 307)

Metin Biçimi ve Sesleri

On dört sayfalık "Kânlı Koca oğlu Kan Turalı Boyu" başlıca iki anlatım biçiminden oluşmaktadır: düz yazı ve şiirsel biçim. Anlatıcının sesi düz yazı ile başlar: Kanlı Koca adını taşıyan baba ile oğlu Kan Turalı'nın amaçlarını anlatılır. Bu iki sayfalık bölümde anlatıcı ve iki kahramanın sesi, kısa ve doğrudan aktarılan söylem ile duyurulur. Ondan sonraki sayfalarda baba oğulun, Kan Turalı'nın kırk yaşının, annenin, tekürün⁴, Selcen'in ve Dede Korkut'un sesleri düz yazı ve dizelerle duyurulur: "Dedem Korkut gelip (...) boy boyladı, soy soyadı, gazi erenlerin başına ne geldiğini söyledi" (Binyazar 2013: 225). Ayrıca, çağdaş bir anlatım biçimi olan iç söylem ile okuyucuya tekürün içinden geçenler aktarılır: "Meğer, Han'ım, tekür pişman oldu" (Binyazar 2013: 220). Bu sözcede tekürün sesi (önce dile getirilen: pişman olma) ile anlatıcının son-

raki sesi (meğer, -du) karışarak gene çağımızın önemli bir anlatım biçimini sergilemektedir: "Belli bir anda gerçekleştirilen söylemin içinde, önceden yaratılmış söylemlerin sesinin duyulması" (Calas 2007: 70) olarak tanımlanan söyleşimlilik (Fr dialogisme) ile anlatıcının tahmin eden sesi ile tekürün niyeti (iç sesi) açıklanmış olur.

Tüm Oğuznamelerde gözlemlenen "birçok ses ve/ya da bakış açısının ifadesinin bir söylemi oluşturması" olarak bilinen çokseslilik (Fr. Polyphonie) (Calas 2007: 71) kahramanların kimliğini belirlemede önemli bir işlevi yerine getirmektedir. "Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu"nda da çok ve çeşitli ses duyulmaktadır. Öncelikle metni anlatan, Dede Korkut'u gören, sesini duyan (Dedem⁵ ve "han"ı gören, (Han'ım⁶) üçüncü kişi "O"; öyküde hem her yerde oluşu, her şeyi bilmesiyle sıfır odaklayımlıdır, hem de tüm sesleri aktaran bir anlatıcı olarak anlatıya egemendir. Diğer kahramanların da sesleri ayrı ayrı duyulmakta, bu da metne iki katmanlı bir zenginlik vermektedir: söyleşimlilik ve çokseslilik. Bu sayede tüm konuşucuların bakış açıları ve sesleri verilmiş, metne gerçeklik izlenimi kazandırılmıştır.

Söylemsel Düzey

Zaman

Oğuzların XI. Yüzyıldan başlayarak yakın doğuya geldikleri bilinmektedir. Oğuznamelerdeki bir bölümündeki toplumsal ve dinî bilgiler Dede Korkut boylarının aslında Oğuzların Anadolu'ya "gelmeden önceki" (Ergin 1994: 55) IX-XI yüzyıllarındaki yaşamlarının bir yansıması, bir özlemidir. "Kanlı Koca oğlu Turalı Boy"unda olayın geçtiği zamana ilişkin sözcükler

(yıl, mevsim, ay, sabah...) bulunmasa da öykünün düzenlenişi, öncelik sonralık ilişkisi ve gün sayısı ile belirtilmektedir: “yedi gün yedi gece koşturdular” (Ergin 1994: 213). Bu yedi gün yedi gecede Kan Turalı ve kırk yiğidi ile Tırabuzon’a (Trabzon) ulaşır, hemen ertesi gün tekürün huzuruna çıkar, boğa, aslan ve deveyi öldürme koşulunu yerine getirir ve tekürün sözünde durmasıyla kızı Selcen’i alarak yurdunun sınırlarına yine yedi gün yedi gecede ulaşır. Ancak tekür kızını verdiği için pişman olarak askerlerini genç çitin üzerine gönderir. Selcen, Kan Turalı ve askerlerin arasındaki mücadelenin ne kadar sürdüğü tam olarak belirtilmese de, olayların on beş yirmi günde sonlandığı söylenebilir. Zaman yokluğu ve boşluğuyla soyut bir zaman algısı yaratılarak anlatıya, masalsi bir özellik verilmiştir.

Uzam

Çözümlenen Oğuznamede “İç Oğuz” ve “Taş Oğuz (dış Oğuz) (Ergin 1994: 210, 211) bölgelerinden söz edilse de sınırları açıkça belli olmayan bir Oğuz ülkesi bulunmaktadır. Yapılan araştırmalar, Oğuznamelerin “kuzeydoğu Anadolu ve Azeri (Ergin 1994: 26) bölgelerinde geçtiğini göstermektedir. XI. yüzyıldan başlayarak Yakın Doğu’ya gelmiş Oğuzlara Türkmen adı verilmiştir (Ergin 1994: 54). Ergin’e göre Oğuz ülkesi büyük bir olasılıkla Gürcistan, Pasinler, Ağrı Dağı üçgeni içinde ve Aras Nehri ile kollarının içinden geçtiği bölgedir (Ergin 1994: 51). Ancak ne Tırabuzon ne de bu bölge konusunda anlatı hiçbir bilgi vermemektedir. Bu nedenle Oğuzların geldikleri “Sırderya (Yeni Seyhun) kuzeyindeki yurtlarındaki” (Ergin 1994: 55) bölge

ve doğası yapıta yansımış gibi görünmektedir. Bu belirsizlik içinde Tırabuzon kentinin adı, yedi gün yedi gece uzaklığı bile anlatının yerini tam olarak belirleyememektedir.

Doğa betimlemeleri son derece esenlikli ve olumlu olmasına karşın ayırıcı bir özelliği yoktur. “Kan Turalı baktı, gördü; bu konduğu yerde kuğu kuşları, turnalar, sülünler, turaçlar, keklikler uçuyor. Soğuk soğuk sular, çayırılar çemenler” (Binyazar 2013: 219) etrafı çevreliyor.

Oğuzlar göçebe oldukları için olmalı bölgelerinde ev, saray, gibi yerleşik kapalı uzamlar görülmez. “Kanlı Koca oğlu Kan Turalı Boyu”unda ilk sözü edilen uzamlar Tırabuzon sınırında dikilen çadırlar ve kent içindeki otağ; göçebeliliğin izlerini taşımaktadır. Oysa Hristiyan egemenliğindeki Tırabuzon, yerleşik uygarlığa geçmiştir; kent meydanında Selcen’in bir “köşkü” (Binyazar 2013: 214) bulunmaktadır. Bilindiği gibi tarih içinde göçebelikten yerleşik düzene geçiş bir evrim olarak kabul edildiği için, Selcen’in yerleşik uzamdan göçebe uzama geçişi, her ne kadar kendi isteğiyle olsa da, kendi açısından daha mütevazı bir yaşama geçiş gibi görünmektedir. Bu seçimi kadının yapması dikkat çekicidir.

Bu anlatıda üç uzam bulunmaktadır. İlk iki uzam birbirine benzemektedir. Kurumsal ve kamusal olan Oğuz bölgesi ve Tırabuzon bölgesi. Üçüncü bölge ikisi arasında kalan sınırları ve özellikleri belli olmayan doğal bir bölgedir. Maingueneau bu tür uzamı çevre-uzam (Fr. espace paratopique) olarak adlandırmakta, “hem var olan, hem var olmayan yerlerin birbirine karıştığı gerçekleşmesi olanaksız gibi

görülen olayların, kahramanların ve nesnelere yer aldığı, hatta istikrar bulduğu yer” olarak tanımlanmaktadır (Maingueneau 2004: 52). Bu uzam aynı zamanda kimi yazarların “yaratıcı kimliğinin ortaya çıktığı bir metin bölümüdür de” (Maingueneau: 74) Çözömlenen anlatı da ilk iki bölgede gerçekleşmeyen olaylar burada yer almaktadır. Öncelikle Kan Turalı babasını kendisini karşılamaya çağırır, Selcen ile birlikte oturup “işrete” (8) dalar, yer içerler” (Binyazar 2013: 219); sonra tekürün saldırısına uğrarlar, yaralanan Kan Turalı’yı, Selcen kurtarır; Kan Turalı Selcen’in gücünden, öğrendiklerinden ve bilgisinden çekinerek onu öldürmeyi düşünür; onunla giriştiği kısa yarış başlangıcında Selcen Kan Turalı’ya yaşamını bağışlar. Sanki bu esenlikli ve olumlu çağrışımlar yapan bölge eseniksiz, olumsuz duyguların ve zaafaların ortaya çıkmasını ve unutulmasını sağlar. Görüldüğü gibi anlatının uzamı çok anlamlı ve aydınlatıcıdır.

Kahramanlar ya da oyuncular

“Kanlı Koca oğlu Kan Turalı Boyu”nun oyuncu kadrosu erkek ve kadın ayrımı yapılarak incelendiğinde erkeklerin çoğunlukta olduğu görülür. Baba Kanlı⁷ Koca, oğlu Kan Turalı ile birlikte onun gibi yüzü güzel olan ve yüz örtüsüyle yüzünü örten dört yiğit, Kan Turalı’nın kırk yiğidi ve Tırabuzon tekürü, onun kardeşinin oğlu ve tekürün “altı yüz kâfir” (Binyazar 2013: 220). Oğuznamelerde kahramanların adlarının önemli olduğu, erkek çocuklarına adlarının “baş kesip kan dökmeyen” ad verilmediği gözlemlenmektedir (Ergin 1994: 28). Öte yandan, babanın dış görünümü bilinmese bile

ruhsal durumu, eylemleri ve sözleriyle sezdirilmektedir. Gerçekçi bir insan olduğu için oğlunun tanımladığı genç kız için “Oğul sen kız istemezmişsin! Sen bir babayiğit bir kahraman yiğit istermişsin” (Binyazar 2013: 210) dese de bu tanıma uygun kızı kendisi oğluna bulur.

Kan Turalı’nın ise güçlü, kuvvetli ve güzel yüzlü olduğu anlaşılmaktadır. Ruhsal durumu düşünce ve davranışlarıyla açık bir biçimde anlatılmıştır. Kendi soyundan Türkmen kızlarını “cici bici” (A Binyazar 2013: 210) ve narın bulur, “birden dayanayım üzerine düşeyim de, karnı yırtılsın” (Binyazar 2013: 210) diyerek küçümser; düşlediği genç kızı baştan savma bir biçimde yakınlarında arar. Babasının hafif bir kışkırtmasıyla böbürlenmeye başlar, ona meydan okur. Çok kibirli olduğu için “’Devenin elinde kalmıştı, kız kurtardı’ derler” (Binyazar 2013: 218) korkusuyla kadın yardımını reddeder. Ama güçlüdür; yedi gün yedi gece at üstünde koşar, yürekli ve akıllıdır; çok güçlü üç hayvanı öldürür. İşrete ve uykuya dayanamaz, hayvanları yener ama tekürün kâfirlerine yenilir, yaralanır. Selcen tarafından kurtarılmayı içine sindiremeyecek kadar kendini beğendiği ve bu durumun öğrenilmesini istemediği için, kolay yolu seçip onu öldürmeyi düşünür. Sevdiği ve çekindiği kadını öldürmekten vazgeçip, bu kez onunla eşit yarışa girse de, yenilme olasılığı ortaya çıkınca Selcen onun canını bağışlar. Kan Turalı fiziksel bakımdan güçlü ve yakışıklı, ruhsal bakımdan dengesiz, babasının da açıkça belirttiği gibi eşinin “gölgesinde” yiyip içip, geçinip gitmek istemektedir (Binyazar 2013: 210). Çelişkili gibi görünse

de, yiğitliğine halel getirir endişesiyle, Selcen'in düşmanlarını öldürmesinden hoşnut olmamaktadır: “*Kan Turalı güçsüz düştü/Atın terkisine aldım çıktım, diyesin/ Gözüm döndü, gönlüm gitti, öldürürüm seni!*” (Binyazar 2013: 223). Ne istediğini çok iyi bilmeyen bir erkek oluşunu en iyi dile getiren yine Selcen'dir: “*Tez sevdin, tez usandın kavat oğlu kavat!*” (Binyazar 2013: 223). Bu değişken karakterli kişilik öyküye hem özgünlük, hem yaşanmışlık, hem gerçeklik katmakta hem de yazarının yaratıcılığını göstermektedir.

Kan Turalı'nın kırk yiğidi, Yunan tragediyalarındaki korolar gibi hep bir ağızdan konuşur, hep birlikte hareket ederler; bu nedenle kendilerine ortak yardımcı oyuncu denebilir. Ancak Kan Turalı'nın karşısına öldürmesi gereken aslan ve boğa çıktığında “kırk yiğit ağlaşırlar” (Binyazar 2013: 215, 216). Metin bugün okunduğunda ağlaşmak bir zaaf gibi görünse de o dönemde saygılı bir üzüntü durumunu ifade etmiş olabilir.

Kadın kahramanlar konusunda öykü, zayıftır. Diğer Oğuznamelerin tersine, bu anlatıda adsız annenin kişiliği çok siliktir. Kan Turalı'nın annesi bir kere gelinine yalvarmak için söz alır. Tekürün kızının yanındaki “kızlar” al giysilidir (Binyazar 2013: 214) ama adları yoktur. Buna karşın babası Hıristiyan olan, başka bir ırktan gelen, Kan Turalı'nın eşinde olmasını istediği özellikleri taşıyan, arzu nesnesi konumundaki kızın bir adı vardır: Selcen. Arapça ve Farsça'dan gelen bu ad “1. Hareketli coşkulu kimse, 2. İyi huylu ve maharetli anlamlarına ([uid=TDK.GTS.\) gelmektedir. Bir Hıristiyan kızına Arapça ve Farsça bir ad koymak onu Türkmenleştirmek için seçilmiş olabilir. Yazar, oyuncunun adıyla kişiliği arasında sıkı bir ilişki kurarak anlatının sonunu, “bir yapıtın içine aldığı, yapıtın tümüyle benzerlik ilişkisi kuran bölüm” \(Kıran, \(Eziler\) Kıran 2007: 386\) olarak tanımlanan “erken anlatımla” haber vermiştir. Kan Turalı'nın evlenmek istediği kız onun isteklerini yerine getirmeli ve değişik marifetleri olmalıdır. \(“Ben yerimden kalkmadan, o kalkmış olmalı, ben kanlı kâfir eline varmadan o varmış, bana baş getirmiş olmalı” \(Binyazar 2013: 210\). Gerçek bir araştırmacı olan babası bu genç kıızı bulur ve önce dış görünümünü dile getirir: “çok güzel, sevimli bir kız” \(Binyazar 2013: 210\); sonra da genç kızın becerilerini sayar: Böylece “sağına soluna çifte yay çeken”, “attığı ok yere” \(Binyazar 2013: 210\) düşmeyen bir genç kız imgesi ortaya çıkar. Kan Turalı, “güzelim” \(Binyazar 2013: 220\) diye hitap ettiği Selcen'i soylamasında betimler: “Selvi boylu”, “kan damlamış kızıl yanaklı”, “dar ağızlı”, “kara kaşlı” ve “kara saçlı” \(Binyazar 2013: 224\). “Sarı” giysisinden de sekiz kez söz edilir \(215 \(iki kez\), 216 \(iki kez\), 218 \(iki kez\), 219 \(iki kez\)\). Selcen ile Kan Turalı'yı tuzağa düşürmeye kalkan kâfirlerin “kara giysili” \(Binyazar 2013: 220\) olmaları, sarı rengin esenlikli olarak kabul edilmesini sağlar.](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kis_iadlari&arama=anlami&uid=7360&g</p></div><div data-bbox=)

Hem güzel, hem kahraman, hem iyi niyetli bir kızın göçmen Türkmenler arasından değil de Tırabuzonlu soylular arasından seçilmesi Oğuzların yabancı gelinlere iyi gözle baktığını gösterir. Yazarın Selcen'i yabancı ge-

lin olarak seçmesinin başka nedenleri de olabilir. Genç kız cinsel duygularını açıkça belli etmektedir. Kan Turalı üç hayvanla savaşmak için meydana çıktığında çıplak bedenine “altınlı ince keten bir bez” (Binyazar 2013: 214) sarar. Genç adamın bu görünümü karşısında Selcen’in “dar ağzının suyu akar” (Binyazar 2013: 215, (iki kez)); cinselliği çağrıştıran eylemlerden de açıkça söz eder: “*Ala Yorgan içinde seninle dolaşmadım / Tatlı damak tutup soruşmadım⁹ / Al duvağın altından söyleşmedim*” (Binyazar 2013: 222). Bunlar diğer öykülerdeki Türkmen kızlarında görülen özellikler değildir. Ayrıca Selcen erkeği ile rahatlıkla işrete¹⁰ dalar, yer içerse de, kahraman ruhuyla uyuyan kocasının başında nöbet tutar, babasının cengaverlerini yener, kocasını ölümden kurtarır, kendisini öldürmeyi düşünen Kan Turalı’nın yaşamını bağışlar ve onun niyetini kimseye söylememe sözü verir.

Söylemsel düzeyin anlam bileşeninde motifler¹¹ ortaya çıkmaktadır. / Ölüm/ (“öldürmek” fiiliyle sekiz kez yinelenir), /din/ (“adı güzel Muhammet’e salâvat getirdi”, sözcüğü ile üç kez dile getirilir; /birleşme/ “evermek” (iki kez) ve “kız alıp/vermek” biçiminde sekiz kez kullanılır; “sarı” renk sekiz kez Selcen’nin giysilerini betimler.

Anlatısal Katman

Bu katman metnin derin yapılarının başladığı ilk soyut aşamadır. Artık oyuncu ya da kahramanlardan değil, eyleyenlerden ve işlevlerinden söz edilir. Bu düzlemde insanın yaratıcı evreninin nasıl düzenlendiği açıklanır (Greimas 1973: 162). “Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu”nda geleneksel bir masalın tüm eyleyenleri rol

almaktadır. En üstün konumda gönderen ve yardımcı işlevleriyle, Kanlı Koca bulunur. Dışarıdan dayatılan hiç bir zorlamaya boyun eğmediği için de bağımsızdır. Hem oğlunu evlendirme isteğini oğluna kabul ettirir, hem genç kıızı bulmak için onu Tırabuzon’a gönderir, hem de onun nerede yaşadığını bularak oğluna yardımcı olur. Özne işlevini yerine getiren Kan Turalı, babasının isteğiyle harekete geçtiği için “bağımlı özne” olarak kabul edilir. “Özerk” (Coquet 1984: 60) bir gönderen olan babasının isteğiyle eyleme geçtiği andan başlayarak bağımlı bir özne konumunda olduğu ortaya çıkar.

Gönderen: Kanlı Koca = Özerk Gönderen
Özne: Kan Turalı Bağımlı Özne

Kan Turalı arzu nesnesi Selcen’i bulmak, onunla evlenmek üzere kırk yiğit yardımcısıyla Tırabuzon’a gider, üç canavarı öldürür, kıızı alarak ülkesinin sınırlarına geldiğinde kısa bir süre için de olsa, artık kendisini bağımsız özne olarak görüp o zamanın geleneklerine göre, babasını kendini karşılamak üzere çağırır. Zaafı yüzdünden saldırıya uğrayarak nesnesi Selcen’in yardımıyla kurtulur. Ancak Selcen’i öldürmeyerek, istemeyerek de olsa, yeni ama örtük bir bağımlılık ilişkisine girer. Kanlı Koca’nın çadırlar kurdurması, “dügün” (Binyazar 2013: 225) yapması da onun gücünü bir kez daha gösterir.

Gönderen: Kanlı Koca+Nesne Selcen = Özerk Gönderen+Özerk Nesne
Özne: Kan Turalı Bağımlı Özne

Arzu nesnesi konumundaki Selcen, başlangıçta her ne kadar babasına bağımlıysa da kendisi Kan Turalı ile

evlenme arzusunu “Yüce Tanrı babamın gönlüne merhamet verse, söz kesip beni o yiğide verse...” (A.g.e.: 215) diyerek, babasının olası dışardan dayatılan isteğini içselleştirip kendi isteğine dönüştürerek (Coquet 1984: 56) bağımsız bir nesneye dönüşür. Çelişkili gibi görünse de evlendikten sonra bağımsızlığını gösterir. İkinci işleviyle de kocasının yardımcısı olur. Önce onu uyandırır : *”Bir şeyden habersiz güzel başın kesilmeden, /Alaca kanın yer yüzüne dökülmeden,/ Düşman erişti, düşman yetişti!/ Ne yatıyorsun kalk yiğit!”* (Binyazar 2013: 220); düşmanlara saldırır, eşini yaralı olarak kurtarır, ona ucu demirli ok atmaya (Binyazar 2013: 224) kıyamayarak yaşamını bağışlar ve kendi isteğiyle de onu nasıl kurtardığını anlatmayacağına söz verir.

Tekür, Kan Turalı'nın bağımlı engelleyicisidir. Çünkü Kan Turalı'nın her galibiyetinde kızını vermek ister, ama “kardaşının oğlu” (Binyazar 2013: 216, 217) bunu engeller. Tekürün altı yüz kâfiri de engelleyici işlevini gerçekleştirir.

Anne ve Selcen'in yanındaki genç kızların hiçbir işlevi olmayışı, belirsizlikleri ve siliklikleriyle de doğrulanmaktadır. Öte yandan Kan Turalı'nın engelleyicileri hayvanlar ve Hıristiyanlardır (Tekür, tekürün kardeşinin oğlu ve altı yüz kafir); yardımcıları ise babası, kırk yiğidi ve kendi istemese de Selcen'dir. Hem arzu nesnesi, hem yardımcı konumunda olan Selcen'in yardımcısının olmayışı onun özerkliğini vurgular; engelleyicisi ise Kan Turalı ile ortaktır; bu da onları birleştirir.

Eyleyenler arasındaki benzerlik

ve benzemezlik ilişkileri dikkat çekicidir: Türkmen ve Müslüman olan Koca Han, özerklik ve yardımcılık özellikleriyle Hıristiyan Selcen'e benzemektedir. Buna karşılık oğlu Türkmen ve Müslüman Turalı Han, bağımlı eyleyen oluşuyla Hıristiyan teküre benzemektedir. Derin yapıda karşıtlıkların düşmanlığa dönüşmemesi, benzerliklere gösterilen saygı Oğuzların ahlâk anlayışının bir göstergesi olarak anlaşılmaktadır.

Kiplikler

Bu eyleyenlere bir de kiplikleri açısından bakılabilir. Koca Han, diğer tüm eyleyenlerden farklı olarak bilgisi (Ak sakallı, bilgili kocaları yanına aldı” (Binyazar 2013: 211)), deneyimi (Oğul sabah gidip öğlen gelmek olmaz! (Binyazar 2013: 211)), gücü (altın akça, katar katar deve (Binyazar 2013: 211) ve isteği (oğlunu evlendirme) ile hareket eder. Bu özellikleriyle Oğuznamedeki en yaşlı kahraman oluşu, anlatının mantığına uyar. Onun gücü, bedeninden değil, bilgisi, deneyimi ve mal varlığından kaynaklanır. Kan Turalı, tekür ve Selcen ise istekleri ve güçleriyle var olurlar. Üçünün de ortak özelliği bedensel gücü yüceltmeleridir. Üç canavarı öldüren Kan Turalı zaten güçlü kuvvetli bir genç kız istemekteydi; Tekür ise kendisi güç gösterisinde bulunmasa da güç göstereni beğenmektedir. Kırk yiğit ve altı yüz kâfir ise sadece savaçılık işlevleriyle hiçbir kipliğe bağlı olmadan kukla gibi görevlerini yerine getirirler.

Başlangıç durumunda istediği gibi bir kızı bulamayan Kan Turalı, sonuç durumunda yardımcıları sayesinde başarıya ulaşır, göndereni ve

yardımcısı olan babası tarafından “düğün” ile ödüllendirilir

Bu aşamanın anlamsal boyutunda izlekler ortaya çıkar. /Din/ ve /sarı/ renk motiflerinin belli bir değer nesnesi ile birleşerek izlekleşmediği, hatta öykünün sonlarında kaybolduğu, buna karşılık /birleşme/ ve /ölüm/ motiflerinin izleğe dönüştüğü söylenebilir. Ayrıca bu katman /bedensel güç/, /yardım/ ve /özerklik/ izleklerini de ortaya çıkarmaktadır. Anlatının temel izleği olan /birleşme/, engelleyicilere karşın yardımcıların desteğiyle iki aşamada, iki uzamda gerçekleşir. Kan Turah, Selcen’i Tırabuzon’da alır, Oğuz ülkesinde evlenir. Ancak aşk duygusu hiç gündeme gelmez. /Ölüm/ izleği /bedensel güç/ ile birleşerek kahramanların hayatta kalma beceri ve başarısını göstermektedir.

Derin Anlamsal Yapı

Bilgi, deneyim ve özerklik derin anlam yapılarında ikinci planda kalmış, bedensel güç değer kazanmışsa da Koca Han dışındaki erkek eyleyenleri bağımlı kılmıştır. Bu erkekler çok kısa bir süre kendi başlarına karar verseler de bunu sürdürememektedirler.

Bilgi kt¹² Güç

özerk bağımlı
erkek erkek

Selcen’in bedensel isteği ve gücü onu özerkleştirirse de ölüm tehlikesiyle karşı karşıya getirir. Aynı Selcen gibi bir kız isteyen kocası, bu özelliklerinden ürktüğü için onu öldürmeyi bile düşünmüştür. Güçlü ve bağımsız gibi görünen erkeğin bağımlılığının ve zaafının duyulmasından çekinmesinin kendisini öldürme düşüncesine götürmesi bugün de sıklıkla görülmektedir

Sonuç

Türk halk edebiyatının ilk örneklerinden olan “Dede Korkut Oğuznameleri”, yazıldıkları dönem olduğu kadar, daha önceki dönemler konusunda da Oğuzların yaşam biçimi, dünyaya bakışı, ahlaki değerleri ve kadına verdikleri değer konusunda aydınlatıcı bilgiler vermektedir. Örneğin evliliğe ve bedensel güce verilen değer günümüz Türk toplumunda da geçerlidir.

Oğuznamelerin en dikkat çekici yönü günümüzde “modern” olarak değerlendirilebilecek özellikler taşımalarıdır. “Meçhul sanatkar”, kurgusal ve ya/da özyaşamöyküsel anlatıcı, her Oğuznameye ayrı bir yazınsal derinlik vermektedir. Dede Korkut boylarının büyük yazınsal başarısı, anlatısal ve anlamsal düzlemler arasındaki uyum ile de iyice ortaya çıkmaktadır. Çözümlemeyen çalışılan bu zamandizimsel anlatıda olaylar dizisi, bir roman tekniğiyle, sebep sonuç ilişkileriyle insan mantığı içinde verilmiştir. Kahramanların duyguları ve düşünceleri, davranışlarıyla dolaylı bir biçimde ilişkilendirilmiştir. Anlatıcı sanki elinde bir kamera ve bir ses alıcısı varmış gibi kahramanlara yaklaşıp uzaklaşarak onları betimlemekte, hem onların seslerini hem kendi sesini duyurmaktadır.

Derin anlama saklanan, bilgiye ve özerkliğe verilen ikincil değer ile, belki de o zaman yaşayan insanların bedensel gücünün yaşam koşullarındaki önemi vurgulanmış olabilir. Öte yandan bilgi ve özerkliğin de ancak gücü tükenen, yaşlı insanların ayrıcalığı olabileceği de düşünülmüş gibidir.

NOTLAR

- 1 Tezcan ve Boeschoten, her DedeKorkut anlatısını bir "oğuzname" olarak kabul etmektedirler.
- 2 Dede Korkut Kitabındaki anlatılara "boy" da denilmektedir (Ergin 1994: 25). Ancak Tezcan ve Boeschoten "Oğuzname" terimini kullanmaktadırlar.
- 3 Tarafımızdan vurgulanmıştır
- 4 Hristiyan egemenliğinde olan kentlerin hükümdarı (Binyazar 2009: 296).
- 5 Tarafımızdan vurgulanmıştır.
- 6 Tarafımızdan vurgulanmıştır.
- 7 kanlı: arabası, ya da kağnısı olan anlamında kullanılmıştır
- 8 kavat= herif
- 9 soruşmak:emişmek
- 10 a. esk. İçki içme: *İşret meclisi. Güncel Türkçe Sözlük*
- 11 Motif: Az çok kalıplaşmış, kendi üzerine kapal, kısmen özerk, biçimsel değişiklik gösteren metin içinde yinelenen dilsel birim.
- 12 *kt*: karşılık

KAYNAKÇA

- Binyazar, Adnan. *Dede Korkut* (4. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013.
- Calas, Frédéric, *Introduction à la stylistique*. Paris: Hachette yayınları, 2007.
- Coquet, Jean- Claude. *Le discours et son sujet 2*. Paris: Klincksieck yayınları, 1985.
- Courtés, Joseph. *Analyse sémiotique du discours*. Paris: Hachette Yayınları, 1991.
- Ergin, Muharrem. *Dede Korkut Kitabı I*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1994.
- Greimas, Algirdas- Julien ve Courtés, Joseph. *Sémiotique. Dictionnaire raisonné de la théorie du langage*. Paris: Hachette Yayınları, 1979.
- Greimas, Algirdas- Julien. *Sémiotique narrative et textuelle*. Paris: Larousse Yayınları, 1973.
- Greimas, Algirdas Julien. *Sémantique structurale*. Paris: Puf Yayınları, 2002.
- Güncel Türkçe Sözlük* <http://search.yahoo.com/search?ei=utf-8&fr=aaplw&p=türkçe+sözlük+türk+dil+kurumu> (Son erişim tarihi 20 mart 2015)
- Kıran, Zeynel ve Kıran (Eziler), Ayşe. *Yazınsal Okuma Süreçleri* (3. Baskı). Ankara: Seçkin yayıncılık, 2007.
- Mangueneau, Dominique. « Auteur et image d'auteur en analyse du discours », *Argumentation et Analyse du Discours* [çevrim içi], n° 3 | 2009, çevrim içine yerleştirilme tarihi 15 Ekim 2009. URL : <http://aad.revues.org/index660.html> DOI : (son erişim tarihi 21 mart 2015)

Patron, Sylvie. *Le narrateur. Introduction à la théorie narrative*. Paris: Armand Colin Yayınları, 2009.

Tezcan, Semih ve Boeschoten, Hendrik. *Dede Korkut Oğuznameleri* (4. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012.

(http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisadlari&arama=anlami&uid=7360&guid=TDK.GTS.) (Son erişim tarihi 20 Mart 2015)

Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu

Kanlı Koca, oğlu Kan Turalı'yı evlendirmek istemektedir. Oğul Kan Turalı'nın istediği savaşçı kız Türkmenler arasında bulunmamaktadır. Oğul başarılı olamayınca, babası bilgisi ve deneyimi ile Selcen adlı bu kıızı üç canavarın bulunduğu Tırabuzon'da bulur. Oğul kırk yiğidi ile bu kente gider boğayı, aslanı ve deveyi yenerek, tekürün kardeşinin oğlunun engellemelerine karşın genç kız ile evlenerek ülkesinin sınırlarına gelir. Başarılarından mutlu, geleneklere uyararak babasının kendisini karşılamaya çağırır. Ancak onu beklerken iki genç yeme içmeye davalarlar, Kan Turalı da kendini uykunun kollarına bırakır. Kızını Kan Turalı'ya verdiği için pişman olan tekür Selcen'i almak için askerlerini gönderir. Böyle bir saldırı bekleyen genç kız kocasının başında nöbet tutar, onu uyandırır, saldırganları öldürür ve uzaklaştırır, ama bu arada Kan Turalı yaralanır; Selcen onu düşmanların elinden alır. Bu güç, kahramanlık ve bağımsız karar verme yeteneği Kan Turalı'yı ürktür: Karısının kendisini kurtardığının bilinmesini istemediği için onu öldürmeye karar verir. Ama önce eşit bir ok atma yarışına girerler. İlk atışı Selcen yapar, bilerek Kan Turalı'yı vurabilecek oku hazırlamaz. İkisi de birbirlerini sınadıklarını söyleyerek Kanlı Koca ve karısını bularak ülkelerine dönerler, babası büyük bir düğün yaparak ikisini de ödüllendirir.